

Retoryka ciała i umysłu w XXI wieku Rhetoric of body and mind in the 21st century

11 (2) 2024 ISSUE EDITORS: ANNA BENDRAT, ELŻBIETA PAWLAK-HEJNO

ANNA BENDRAT

UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska

<https://orcid.org/0000-0002-5677-0296>

anna.bendrat@mail.umcs.pl

ELŻBIETA PAWLAK-HEJNO

UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska

<https://orcid.org/0000-0003-4731-363X>

elzbieta.pawlak-hejno@mail.umcs.pl

Retoryka ciała i umysłu w XXI wieku – wprowadzenie do tematu numeru Rhetoric of body and mind in the 21st century – a foreword

License

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 international (CC BY 4.0).

The content of the license is available at <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ANNA BENDRAT

UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska

<https://orcid.org/0000-0002-5677-0296>

anna.bendrat@mail.umcs.pl

ELŻBIETA PAWLAK-HEJNO

UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska

<https://orcid.org/0000-0003-4731-363X>

elzbieta.pawlak-hejno@mail.umcs.pl

Retoryka ciała i umysłu w XXI wieku – wprowadzenie do tematu numeru

W erze postępu technologicznego i zmieniających się paradygmatów społeczno-kulturowych, skomplikowana relacja między ciałem a umysłem budzi powszechne zainteresowanie. Niniejszy numer ma na celu zbadanie różnych perspektyw, które wpływają na rozumienie retoryki ciała i umysłu w XXI wieku. Konteksty kulturowe i historyczne mają znaczący wpływ na ewolucję tych dyskursów, gdyż zmieniające się postawy i normy społeczne wpływają na sposób przedstawiania oraz postrzegania ciała i umysłu w danym momencie, odzwierciedlając tym samym stan psychiki zbiorowej. Badanie perspektywy historycznej pozwala nam rozpoznać, w jaki sposób klasyczne tradycje filozoficzne i retoryczne ukształtowały retorykę ciała i umysłu we współczesnym dyskursie (Booth 2004). Starożytni myśliciele, tacy jak Platon, Arystoteles i stoicy, debatowali na temat natury relacji umysł-ciało, wywierając trwały wpływ na myśl zachodnią, który nadal odzwierciedla się w dzisiejszych dyskusjach na temat ucieleśnienia i dobrostanu psychicznego (Atwill 1998).

Opierając się na tych historycznych podstawach, kluczową rolę w kształtowaniu postrzegania wizerunku ciała i postrzegania siebie odgrywają współczesne media (Selzer 1999, Conway 2013). Wszechobecny wpływ platform cyfrowych, mediów społecznościowych i reklam przyczynił się do promowania wyidealizowanych standardów ciała, co prowadzi do niezadowolenia z własnego wyglądu i obniżonej samooceny (Harris-Moore 2016). Ponadto, warto zauważyć, że retoryka mediów może nie tylko odnosić się do stresu związanego z cielesnością oraz do kryzysów psychicznych, ale wręcz je nasilać, wpływając tym samym na indywidualne i zbiorowe samopoczucie.

Oprócz sfery cyfrowej, literatura i sztuka również odgrywają znaczącą rolę w kształtowaniu retoryki ucieleśnienia. Dzieła literackie i formy artystyczne stanowią bogaty materiał do odkrywania złożoności obrazu ciała oraz wzajemnego

oddziaływania ciała i umysłu (Tschacher i Bergomi 2016). Literatura, dzięki sugestywnym opisom, metaforom i symbolice, otwiera nam okno do postrzegania fizycznego „ja” jednostek oraz ukazuje, jak zmagają się ze swoimi stanami psychicznymi. Podobnie sztuka w swoich różnych formach ma moc podważania konwencjonalnych norm dotyczących ciała i umysłu. Malarstwo, rzeźba i inne sztuki wizualne mogą przekazywać wiele emocji i perspektyw związanych z ludzkim ciałem. Artystyczne reprezentacje często przesuwają granice społecznych norm, zachęcając odbiorców do kwestionowania ustalonych kanonów piękna, tożsamości i dobrostanu psychicznego.

Ponadto, w ciągu ostatnich dwóch dziesięcioleci coraz większy nacisk kładzie się na strategiczne wykorzystanie retoryki w celu promowania dobrostanu ciała i umysłu. W dziedzinie komunikacji zdrowotnej, kwestia ta zdobyła nowe znaczenie w XXI wieku (Hyde 2018). Wspieranie nienormatywnych wizerunków ciała i promowanie destygmatyzacji zdrowia psychicznego wymaga odpowiednich strategii retorycznych, które pozwolą wywołać pożądane zmiany i zwiększyć świadomość na temat samopoczucia fizycznego i psychicznego (Melonçon i Molloy 2022).

Podsumowując, temat „Retoryka ciała i umysłu w XXI wieku” oferuje bogaty wachlarz retorycznych perspektyw ukazanych w niniejszym numerze. Obejmuje on rozważania teoretyczne nad rolą ciała w badaniach retorycznych, reprezentacje medialne ciała w prasie i cyfrowe wzorce ucieleśnienia w Internecie oraz komunikację w zakresie zdrowia psychicznego i ekologii. Zrozumienie i krytyczna analiza retoryki otaczającej ciało i umysł we współczesnych czasach nie tylko informuje nas o złożoności ludzkiego doświadczenia, ale także otwiera drogę do zrozumienia zmian w dzisiejszym świecie. Połączenie literatury, sztuki i sfery cyfrowej daje możliwość odkrywania, w jaki sposób ludzkie interakcje, komunikacja i postrzeganie siebie były i są nieustannie kształtowane i redefiniowane przez stale ewoluującą retorykę ciała i umysłu.

W artykule otwierającym numer pt. „The doxastic body: Embodying ideological orientations”, Thore Keitum Fisker z Uniwersytetu w Kopenhadze argumentuje, że ciało funkcjonuje nie tylko jako retoryczny symbol w tekście, ale jest również integralną częścią tożsamości ideologicznej poprzez swoją funkcję w argumentacji entymematycznej. Fisker posługuje się przykładami z własnych badań terenowych w duńskim think tanku CEPOS, aby zilustrować, jak ciało i jego orientacja w przestrzeni wpływają na formowanie i wyrażanie tożsamości ideologicznej. Artykuł kończy się refleksją nad retorycznymi związkami między ciałem a władzą oraz propozycjami dalszych zastosowań koncepcji ideomorfu (ruchu ciała w przestrzeni). Poprzez trójwymiarowe spojrzenie na ciało w badaniach retorycznych, Fisker proponuje nowe ramy metodologiczne, które mogą być użyteczne w analizie retoryki ciała i umysłu w XXI wieku.

W kolejnym artykule pt. „Make love not war - Imperial democracy and the gendered soldiered body in fashion” Louisa Rogers z Northumbria University School of Design analizuje, jak fotografia modowa wykorzystuje symboliczny potencjał ciała do propagowania militarystycznych narracji w kulturze popularnej. Autorka koncentruje się na analizie retorycznej fotograficznego edytoriału Stevena Meisela *Make Love Not War* opublikowanego w *Vogue Italia*, używając koncepcji imperialnej demokracji jako ramy teoretycznej. Kluczowe argumenty koncentrują się na tym, jak płęć i mundur są wykorzystywane do reprodukcji imperialistycznych narracji w kontekście luksusowej mody, fetyszyzując estetykę militarną.

Krytyczne podejście do afirmacji materialności prezentują Frida Hviid Broberg i Frederik Appel Olsen, kolejni autorzy z Danii. Artykuł „Toxic affirmation: The Nordic Waste scandal and the political pitfalls of affirmative materialisms in rhetorical criticism” uwydatnia ryzyka związane z afirmatywnym podejściem do materii w krytyce retorycznej, używając skandalu Nordic Waste w Danii jako studium przypadku. Autorzy wskazują na niebezpieczeństwo powielania posthumanistycznych narracji promowanych przez korporacje odpowiedzialne za szkodliwe dla środowiska działania, argumentując, że krytyka retoryczna powinna cechować się zaangażowaniem społeczno-politycznym i koncentrować się na wskazywaniu winnych w strukturach władzy i kapitału, którzy stoją za takimi kryzysami.

Retoryczne toposy zdrowia i choroby w wybranych publikacjach internetowych dotyczących problematyki LGBTQ+ w Polsce prześledził Mirosław Ryszkiewicz z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w artykule „Tęczowe dusze i ciała. Retoryka LGBTQ+ w polskojęzycznych publikacjach internetowych lat ostatnich”. Autor wskazuje, że różnorodność definicji terminu LGBTQ+ (od „osób” i „społeczności” po „ideologię” i „wynaturzenie”) manifestuje się poprzez odniesienia do pojęć zdrowia i choroby – zarówno ciała, jak i umysłu. Analiza obejmuje zarówno tekstowe (*inventio*, *dispositio*, *elocutio*), jak i pozatekstowe (komunikacyjne, kontekstowe, konsytuacyjne) aspekty internetowej debaty o LGBTQ+. Sposoby używania pojęć „zdrowie” i „choroba” prowadzą do wniosku, że dualistyczne podejście do LGBTQ+ kontynuuje odwieczny spór między barbarzyństwem a humanizmem, w którym, jak zauważa autor, klasyczna retoryka pełni rolę „depozytariuszki wartości cywilizacji śródziemnomorskiej przeciwstawiającej się każdej barbarii”.

Zdrowiu psychicznemu matek poświęcony jest artykuł Agnieszki Barczyk-Sitkowskiej i Pauliny Czarnek-Wnuk z Uniwersytetu Łódzkiego. W artykule pt. „Topos Matki Polki kontra Mama Zaopiekowana” autorki analizują posty na Facebooku tworzone przez psycholożkę Aleksandrę Sileńską, znaną jako Mama Terapeutka. Celem badania jest ukazanie, jak Mama Terapeutka opisuje zdrowie psychiczne współczesnych matek, przy wykorzystaniu narzędzi retoryki, takich

jak topos oraz triada etos, patos i logos. Autorki zaobserwowały, że Sileńska często korzysta ze strategii patosowych i etosowych, a promowany przez nią model Mamy Zaopiekowanej stanowi opozycję dla tradycyjnego toposu Matki Polki, w którym zdrowie psychiczne zazwyczaj pomijano. Posty Sileńskiej, opierające się na jej prywatnych doświadczeniach i emocjach, pokazują codzienne wyzwania matek, co wyróżnia je na tle relacji innych twórczyń mediów społecznościowych, promujących idealizowany obraz macierzyństwa. Analiza wskazuje, że model Mamy Zaopiekowanej, choć jeszcze mało rozpowszechniony, ma szansę stać się nowym toposem w dyskursie o współczesnym macierzyństwie.

W sekcji Varia przeczytamy artykuł Ewy Antoszek z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie pt. „The persuasive power of an image: hospitality and conviviality in Ana Teresa Fernández’s *At the Edge of Distance* (2022)”. Autorka analizuje efekty performansu Any Teresy Fernández z perspektywy retoryki wizualnej, badając argumentacyjną siłę jej dzieł. Celem jest ukazanie, w jaki sposób obrazy Fernández stanowią wezwanie do działania, kwestionując wrogość doświadczaną przez Latynosów w USA i proponując zastąpienie jej aktami transgranicznej solidarności. Dzieła Fernández nie tylko dokumentują podziały graniczne i proces wykluczenia, ale także snują wyobrażenia na temat życia bez tych podziałów. Dzieła artystki posiadają perswazyjną moc, która przełamuje mainstreamowe postrzeganie granic i wspiera ideę wspólnoty oraz współpracy ponad granicami. Fernández inspirowa do humanizacji przeżyć migrantów, ukazując złożone realia życia na granicy i tym samym promując godność ludzką w kontekście współczesnych konfliktów, prowadzących do migracji i przesiedleń.

Kolejny artykuł w sekcji Varia autorstwa Agnieszki Kuli z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu analizuje retorykę początku w korespondencji literackiej Wisławy Szymborskiej, Zbigniewa Herberta i Stanisława Barańczaka. Autorka koncentruje się na fenomenie rozpoczęcia tekstu, zarówno pod względem retorycznym, jak i pragmatycznym, zwracając uwagę na wyjątkowy talent poetycki autorów, który wykracza poza konwencje epistolograficzne. Korespondencja ta ukazuje portrety przyjaźni i bliskości, mieszając sfery publiczne i prywatne oraz wprowadzając pytania o odstępstwa od konwencji w bardziej intymnych relacjach. Perspektywa analizy jest mikrosytuacyjna, skupiająca się na różnych strategiach rozpoczynania listów, charakterystycznych dla tych trzech literatów. Autorka wskazuje, jak początki listów budują przychylność odbiorcy, łączą się z konstruowaniem tożsamości piszącego oraz pełnią funkcje więziotwórcze.

W artykule pt. „Leadership and expressivity: The interplay of speech and gesture in Andrzej Duda’s anti-war rhetoric” Magdalena Szczyrbak, Anna Tereszkiwicz i Valentyna Ushchyna wskazują na związek między przywództwem a retorycznym *actio*, analizując przemówienie prezydenta Polski, Andrzeja Dudy, wygłoszone do

parlamentarzystów Ukrainy 22 maja 2022 roku. Analiza skupia się na gestach towarzyszących mowie jako narzędziu interakcyjnym związanym z emocjami i ocenami, które są integralną częścią publicznej tożsamości mówcy. W podsumowaniu autorki podkreślają, że gesty prezydenta Dudy przyczyniają się do konstrukcji retoryki przywództwa w kluczowym momencie historii Europy, określonym przez rosyjską inwazję na Ukrainę. Badanie pokazuje, że gesty, podobnie jak wybory językowe, są częścią tożsamości mówcy i odgrywają kluczową rolę w emocjonalnych przemówieniach politycznych, zwłaszcza tych, które mają na celu zjednoczenie i mobilizację audytorium w czasach kryzysu i niestabilności.

Wyrazistym uzupełnieniem naukowej debaty na temat cielesności jest artykuł w sekcji *Media*, w którym studenci dziennikarstwa UMCS przedstawili założenia i wyniki projektu *Ciało bez filtra*. Projekt ten stanowił ich odpowiedź na rosnący problem negatywnego wpływu mediów społecznościowych na postrzeganie własnego wyglądu. Zestawienie ponad trzech tysięcy odpowiedzi na ankietę pokazało, że wyidealizowane standardy piękna promowane w sieci mogą w dużej mierze negatywnie oddziaływać na sposób, w jaki ludzie, a w szczególności kobiety, postrzegają siebie, co zaniża ich samoocenę. Celem studentów było zwrócenie uwagi na ten szeroki problem społeczny po to, aby odbiorcy projektu zrozumieli, że każdy człowiek jest wartościowy niezależnie od swojego wyglądu i że akceptacja siebie jest kluczowa dla dobrego samopoczucia.

Każda z przedstawionych analiz pokazuje, w jaki sposób retoryka „dotykająca” problematyki ciała może kształtować tożsamość autorów i ich relacje z odbiorcami. W tym duchu zapraszamy do lektury numeru, który zgłębia różnorodne aspekty retoryki ciała i umysłu w XXI wieku. Każdy artykuł oferuje unikalne spojrzenie na współczesną kulturę, od dyskursów internetu po sztukę wizualną, od dialogów epistolarnych po graniczny aktywizm. Zachęcamy do eksploracji tych różnorodnych perspektyw, które pozwalają nam lepiej zrozumieć i docenić bogactwo retorycznych oddziaływań ciała i umysłu na naszą współczesność.

Bibliografia

- Atwill, Janet M.** 1998. *Rhetoric Reclaimed: Aristotle and the Liberal Arts Tradition*. Ithaca: Cornell University Press.
- Booth, Wayne.** 2004. *The Rhetoric of Rhetoric: The Quest for Effective Communication*. Malden: Blackwell Publishing.
- Conway, Celeste.** 2013. *Body Image and the Media*. Minneapolis: ABDO Publishing Company.
- Harris-Moore, Deborah.** 2016. *Media and the Rhetoric of Body Perfection. Cosmetic Surgery, Weight Loss and Beauty in Popular Culture*. London and New York: Routledge.
- Hawhee, Debra.** 2006. “Rhetorics, Bodies, and Everyday Life.” *Rhetoric Society Quarterly* 36 (2): 155–64. DOI:<https://doi.org/10.1080/02773940600605487>.

- Hyde, Michael J.** 2018. *The Interruption That We Are: The Health of the Lived Body, Narrative, and Public Moral Argument*. Columbia, South Carolina: The University of South Carolina Press.
- Melonçon, Lisa** and **Cathryn Molloy**, eds. 2022. *Strategic Interventions in Mental Health Rhetoric*. New York: Routledge.
- Selzer, Jack.** 1999. "Habeas Corpus: An Introduction." *Rhetorical Bodies*. Ed. Jack Selzer and Sharon Crowley. Madison: University of Wisconsin Press, 3–15.
- Tschacher, Wolfgang** and **Claudia Bergomi**, eds. 2011. *The Implications of Embodiment: Cognition and Communication*. Exeter: Imprint Academic.